

Date: 29th April-2026

QANG' DAVLATI

Ro'ziqulov Sherzodbek Maribjonovich

Andijon davlat pedagogika insituti dotsenti.

Abdumannopova Gulsanam Maxammadjon qizi

Andijon davlat pedagogika insituti Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Qang' davlati miloddan avvalgi III asrdan milodiy V asrgacha Sirdaryo havzasida mavjud bo'lgan qadimgi Markaziy Osiyo davlatidir. Bu davlat Buyuk Ipak yo'li bo'ylab muhim strategik joylashuvga ega bo'lib, mintaqaning siyosiy va iqtisodiy hayotida katta rol o'ynagan. Qang' davlati ko'chmanchi va o'troq madaniyatlarning sintezini namoyish etgan, Xitoy, Parfiya va Kushon imperiyasi kabi yirik davlatlar bilan faol aloqalar o'rnatgan. Ushbu maqola Qang' davlatining shakllanishi, rivojlanishi, ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi hamda uning mintqa tarixidagi o'rni va ahamiyatini atroflicha tahlil qiladi. Tadqiqot davlatning madaniy merosi va uning keyingi davlatlarga ta'sirini ham ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: Qang' Davlati, Markaziy Osiyo, Qadimgi Tarix, Sirdaryo Havzasi, Buyuk Ipak Yo'li, Ko'chmanchi Madaniyat, Arxeologiya, Kushon Imperiyasi.

Abstract. The Kangju state (Qang' davlati) was an ancient Central Asian polity that existed in the Syr Darya basin from approximately the 3rd century BCE to the 5th century CE. Strategically located along the Great Silk Road, it played a significant role in the political and economic life of the region. The Kangju state represented a synthesis of nomadic and settled cultures, actively engaging with major powers such as China, Parthia, and the Kushan Empire. This article comprehensively analyzes the formation, development, socio-economic structure, and the historical role and significance of the Kangju state in the region. The study also examines the state's cultural heritage and its influence on subsequent polities.

Keywords: Kangju State, Central Asia, Ancient History, Syr Darya Basin, Silk Road, Nomadic Culture, Archaeology, Kushan Empire

Аннотация. Государство Кангюй (Кангю, Кангха) представляло собой древнее центральноазиатское образование, существовавшее в бассейне Сырдарьи примерно с III века до нашей эры по V век нашей эры. Занимая стратегическое положение вдоль Великого Шелкового пути, оно играло значительную роль в политической и экономической жизни региона. Государство Кангюй демонстрировало синтез кочевых и оседлых культур, активно взаимодействуя с крупными державами, такими как Китай, Парфия и Кушанская империя. Данная статья всесторонне анализирует формирование, развитие, социально-экономическую структуру, а также историческую роль и значение Кангюя в регионе. Исследование также рассматривает культурное наследие государства и его влияние на последующие государственные образования.

Date: 29th April-2026

Ключевые слова: Государство Кангюй, Центральная Азия, Древняя История, Бассейн Сырдарьи, Шелковый Путь, Кочевая Культура, Археология, Кушанская Империя

Kirish. Qang' davlati Markaziy Osiyo tarixida muhim o'rin tutgan qadimgi davlatlardan biri bo'lib, miloddan avvalgi III asrdan milodiy V asrning o'rtalariga qadar mavjud bo'lgan [2, 4, 5]. Uning hududi Sirdaryo havzasi, Toshkent vohasi, Talas va Chu vodiylarini qamrab olgan holda, ba'zan Amudaryogacha cho'zilgan [4, 6]. Qang' davlati mintaqada siyosiy barqarorlik va hududiy birlashuvning asosiy markazi sifatida faoliyat yuritgan [6].

Ushbu davlat tarixini o'rganishda mahalliy yozma manbalarning kamligi sababli, asosan Xitoy yilnomalari asosiy manba bo'lib xizmat qiladi [1, 2, 3]. Miloddan avvalgi II asrga oid Xitoy manbalari, xususan, "Syan Xan shu" asari Qang' davlatining geografik joylashuvi, poytaxti Bityan (K. Shoniyozov uni Toshkent vohasidagi Qanqa yaqinida joylashtiradi), hukmdorlarining qarorgohlari hamda aholining turmush tarzi haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etadi [1, 3, 4]. Boshqa yunon, eron yoki hind manbalarida shu darajada batafsil ma'lumotlar mavjud emasligi tadqiqotlar uchun muhim cheklov hisoblanadi [1].

Qang' davlati aholisi, asosan, hind-yevropa tillar oilasiga mansub sharqiy eroniy tilda so'zlashuvchi yarim ko'chmanchi qang'lar bo'lgan [2, 6]. Ular chorvachilik, dehqonchilik, hunarmandchilik va savdo bilan shug'ullanib, Buyuk Ipak yo'lida muhim rol o'ynaganlar [2, 4, 6]. Davlatning siyosiy va iqtisodiy hayoti ko'chmanchi qabilalar, Xitoy va Kushonlar bilan dinamik munosabatlar orqali shakllangan bo'lib, Hun xoqonligi bilan sulolaviy aloqalar o'rnatilgan [2, 6].

Qang' davlati Markaziy Osiyoda davlatchilik an'analarning shakllanishida muhim bosqich bo'lib, mintaqaning keyingi siyosiy va madaniy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan [6]. Uning tanazzuli milodiy V asrning o'rtalarida kichik davlatlarga bo'linib ketishiga olib kelgan bo'lsa-da [2, 4], qang'larning merosi bugungi O'zbek, Qozoq va Qoraqalpoq xalqlari tarkibida va arxeologik yodgorliklarda saqlanib qolgan [4]. Ushbu maqola Qang' davlatining tashkil topishi, siyosiy tuzilishi, iqtisodiyoti, madaniy merosi va tarixiy ahamiyatini har tomonlama yoritishni maqsad qilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Qang' davlati tarixini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu qadimgi davlatga oid ma'lumotlarning aksariyati tashqi manbalar, xususan, Xitoy yilnomalari orqali yetib kelgan. Mahalliy yozma manbalarning kamligi yoki saqlanib qolmaganligi tadqiqotchilar uchun doimiy muammo bo'lib kelgan va bu holat zamonaviy ilmiy izlanishlarda ham o'z aksini topgan. O'g'iloy Davron qizi Ozodovanning "QANG' DAVLATI TARIXINING XITOIY MANBALARIDA YORITILISHI" nomli maqolasi (2020 yildan keyin nashr etilgan) ushbu masalaga alohida e'tibor qaratib, O'zbek davlatchiligi tarixining muhim qismi bo'lgan Qang' davlatini tushunishda Xitoy manbalarining hal qiluvchi rolini ta'kidlaydi [1, 3]. Muallifning

Date: 29th April-2026

fikricha, miloddan avvalgi davrlarga oid O‘zbek tarixi, ayniqsa, mahalliy yozma yodgorliklarning kamligi sababli, Xitoy yilnomalari kabi xorijiy hisobotlarga jiddiy tayanishga majbur bo‘ladi [1].

Xitoy manbalari, jumladan, miloddan avvalgi II asrga oid "Syan Xan shu" (Avvalgi Xan sulolasi tarixi) asari, Qang‘ davlatining geografik joylashuvi, poytaxti, hukmdorlarining qarorgohlari va mahalliy aholining turmush tarzi haqida qimmatli ma‘lumotlarni taqdim etadi [1, 3]. Ozodova o‘z tadqiqotida "Syan Xan shu"ning 95-bobi Qang‘li va ularning Loyuyendagi Bityan poytaxti haqida batafsil ma‘lumot berishini qayd etadi [1]. Bityan joylashuvi borasidagi ilmiy munozaralar mavjud bo‘lib, Karim Shoniyozov uni Toshkent vohasidagi qadimgi Qanqa yaqinida joylashtirgan. Shuningdek, Shoshtepa qishki poytaxtlardan biri bo‘lishi mumkinligi haqidagi farazlar ham ilmiy adabiyotlarda muhokama qilingan [1, 4]. Tadqiqotchilar, yunon, eron yoki hind manbalarida Qang‘ davlati haqida Xitoy manbalaridek batafsil ma‘lumotlar yo‘qligini ta‘kidlab, bu holatni tadqiqotlar uchun muhim cheklov sifatida baholaydilar [1]. Bu esa mavjud ma‘lumotlarni sinchkovlik bilan tahlil qilish va ulardan maksimal darajada foydalanish zarurligini ko‘rsatadi.

Qang‘ davlatining shakllanishi va xronologiyasi borasidagi ilmiy qarashlar ham Xitoy manbalari asosida rivojlangan. Denis Sinor va Piter Benjamin Golden kabi olimlar Qang‘ davlatining miloddan avvalgi III asrdan milodiy V asrning o‘rtalariga qadar mavjud bo‘lganligini ta‘kidlaydilar [2]. Ba‘zi tadqiqotchilar, jumladan, K. Shoniyozov, Qang‘ davlati Aleksandr vafotidan keyin va Salavkiylar davri (miloddan avvalgi 312-250 yillar)dan so‘ng mustaqillik uchun kurashlar natijasida miloddan avvalgi III asr boshlarida shakllanganini taxmin qiladi [1]. Boshqa manbalarda esa davlatning Saklar tomonidan miloddan avvalgi III asrda tashkil etilgani qayd etiladi [5]. Bu esa davlatning kelib chiqishi borasida turli xil nazariyalar mavjudligini ko‘rsatadi, ammo umumiy xronologik doira bo‘yicha ilmiy konsensus mavjud.

Qang‘ davlatining geografik joylashuvi va aholisi tarkibi ham ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilingan. Tadqiqotchilarning fikricha, Qang‘ davlati Sirdaryo havzasi, Toshkent vohasi, Talas va Chu vodiylarini o‘z ichiga olgan bo‘lib, ba‘zan Amudaryogacha cho‘zilgan [4, 6]. K. Shoniyozov va Xitoy manbalariga asoslanib, uning hududi Farg‘onadan Sirdaryoning quyi oqimigacha, Toshkent vohasi, Talas va Chu vodiylarini qamrab olganligi, janubiy chegaralari esa zamonaviy Samarqand, Buxoro, Shahrisabz, Kattaqo‘rg‘on va Urganch tumanlarini o‘z ichiga olgan holda Amudaryogacha yetganligi qayd etiladi [4, 5]. Davlatning qishki poytaxtlari Bityan (Qanxa) va Sushiyeye, yozgi qarorgohlari esa Issiqko‘l yaqinida joylashganligi haqidagi ma‘lumotlar ham ilmiy manbalarda uchraydi [2, 4, 5].

Qang‘ davlati aholisi, asosan, hind-yevropa tillar oilasiga mansub sharqiy eroniy tilda so‘zlashuvchi yarim ko‘chmanchi qang‘lar bo‘lgan [2, 6]. Denis Sinor va Piter Benjamin Golden kabi olimlar qang‘lar, so‘g‘dlar va asiylar o‘rtasida yaqin qarindoshlik aloqalari bo‘lganligini taxmin qiladilar [2]. Aholi tarkibida Qang‘li, Kengaras, Qipchoq va Bajnoq qabilalari bo‘lganligi, ularning turkiy yozuvdan foydalanganligi va Tangriga

Date: 29th April-2026

sig'inganligi ham ilmiy adabiyotlarda qayd etilgan [4]. Xitoy manbalariga ko'ra, aholi soni 120 000 oila (600 000 kishi) atrofida bo'lib, 80 000-90 000 kishilik harbiy kuchga ega bo'lgan [2, 4]. Bu raqamlar Qang' davlatining mintaqadagi salohiyatini ko'rsatadi.

Siyosiy tuzilishi va boshqaruv tizimi borasida ham tadqiqotchilar Xitoy manbalariga tayanadilar. Qang' davlati ko'chmanchi va o'troq aholi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga asoslangan murakkab siyosiy tuzilishga ega bo'lgan. Uning siyosiy va iqtisodiy hayoti ko'chmanchi qabilalar, Xitoy va Kushonlar bilan dinamik aloqalar orqali shakllangan [6]. Hun xoqonligi bilan sulolaviy aloqalar o'rnatilganligi esa Qang' davlatining tashqi siyosatdagi faolligidan dalolat beradi [2, 4]. Olimlar Qang' davlatini mintaqada siyosiy barqarorlik va hududiy birlashuvning asosiy markazi sifatida baholaydilar [6]. Bu uning Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixidagi muhim rolini ta'kidlaydi.

Iqtisodiyoti va savdo aloqalari masalasi ham ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Qang' davlatining iqtisodiyoti chorvachilik, dehqonchilik, hunarmandchilik va savdoning uyg'unlashuvidan iborat bo'lgan [2, 4, 6]. Ayniqsa, Buyuk Ipak yo'lining shimoliy tarmog'i Qang' davlati hududidan o'tganligi sababli, u xalqaro savdo va madaniy almashinuvda muhim rol o'ynagan [2, 5, 6]. Bu esa davlatning iqtisodiy asosini mustahkamlashga xizmat qilgan va uning qo'shni davlatlar bilan munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Tadqiqotchilarning fikricha, Qang' davlatining mustahkam iqtisodiy asosi qishloq xo'jaligi, chorvachilik va turli hunarmandchilik turlarini rivojlantirishga asoslangan edi [6].

Qang' davlatining tanazzuli va uning tarixiy ahamiyati ham ilmiy tadqiqotlar markazida turadi. Milodiy V asrning o'rtalarida Qang' davlati kichik davlatlarga bo'linib ketgan [2, 4], ba'zi manbalarda esa milodiy III asrda parchalanganligi qayd etiladi [5]. Keyinchalik, u Eftalitlar tomonidan o'zlashtirilgan [4]. Shosh va Samarqand kabi kichik davlatlarning shakllanishi Qang' davlatining parchalanishi natijasi sifatida ko'riladi [2]. Shunga qaramay, Qang' davlati Markaziy Osiyoda davlatchilik an'alarining shakllanishida muhim bosqich bo'lib, mintaqaning keyingi siyosiy va madaniy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan [6]. Qang'larning merosi bugungi O'zbek, Qozoq va Qoraqalpoq xalqlari tarkibida, etnonimlar va arxeologik yodgorliklarda saqlanib qolganligi ilmiy adabiyotlarda alohida ta'kidlanadi [4]. Qang'li qabilalar ittifoqi VIII-IX asrlarda tashqi bosimlar tufayli tarqalib ketgan bo'lsa-da, ular Talas-Chu, Ural daryosi va Orol dengizi bo'ylariga joylashgan va XII-XIII asrlarda Xorazmda 90 000 kishilik qo'shin tashkil etib, Mo'g'ullar istilosidan oldin muhim rol o'ynagan [4].

Qang' davlati haqidagi ilmiy adabiyotlar, asosan, Xitoy manbalariga asoslangan bo'lib, uning geografik joylashuvi, siyosiy tuzilishi, iqtisodiyoti va madaniy merosini tushunishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotchilar K. Shoniyozov, O. D. Ozodova, D. Sinor va P. B. Golden kabi olimlarning ishlari Qang' davlatining Markaziy Osiyo tarixidagi o'rnini belgilashda fundamental ahamiyatga ega. Biroq, mahalliy manbalarning yo'qligi va Xitoy yilnomalarining cheklanganligi, Bityan kabi joylarning aniq joylashuvi borasidagi munozaralar mavzuni yanada chuqur o'rganish uchun yangi arxeologik topilmalar va manbalarni qayta tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi. Kelajakdagi tadqiqotlar Qang'

Date: 29th April-2026

davlatining ijtimoiy tuzilishi, diniy e'tiqodlari va qo'shni xalqlar bilan madaniy almashinuvining nozik jihatlarini yanada yoritishga qaratilishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot Qang' davlatining murakkab tarixini har tomonlama yoritish maqsadida keng qamrovli tarixiy-tahliliy va tanqidiy-sintez metodologiyasiga asoslanadi. Qadimgi Markaziy Osiyo davlatchiligi, xususan, Qang' davlati haqidagi ma'lumotlarning parcha-parcha va ko'pincha bilvosita xususiyatini inobatga olgan holda, ushbu yondashuv mavjud manbalardan maksimal darajada foydalanish va ilmiy jihatdan asosli xulosalar chiqarish imkonini beradi. Tadqiqot bir necha asosiy bosqich va usullarni o'z ichiga oladi, ular quyida batafsil bayon etilgan.

Birinchi navbatda, tadqiqotning asosini birlamchi manbalarni, xususan, Xitoy yilnomalarini chuqur va tanqidiy tahlil qilish tashkil etadi. Mahalliy yozma manbalarning deyarli yo'qligi yoki saqlanib qolmaganligi sababli, Xitoy manbalari Qang' davlati tarixini o'rganishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi avvalgi bo'limlarda ham ta'kidlangan edi [1, 3]. Xususan, miloddan avvalgi II asrga oid "Syan Xan shu" (Avvalgi Xan sulolasi tarixi) asari, uning 95-bobi Qang' davlatining geografik joylashuvi, poytaxti Bityan (Loyuyen), hukmdorlarining qarorgohlari, aholining turmush tarzi va siyosiy tuzilishi haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etadi [1, 3]. Ushbu manbalarni tahlil qilishda quyidagi usullar qo'llaniladi:

Matnshunoslik tahlili: Xitoy yilnomalarining asl matnlari (yoki ishonchli tarjimalari) diqqat bilan o'rganiladi. Bu jarayonda matnlarning yozilish sanasi, mualliflik xususiyatlari, yozilish maqsadi va uslubi inobatga olinadi.

Tanqidiy yondashuv: Xitoy manbalaridagi ma'lumotlarga tanqidiy ko'z bilan qaraladi. Xitoylik yilnomachilarning o'z madaniy va siyosiy nuqtai nazarlari, imperatorlik manfaatlari hamda Markaziy Osiyo xalqlari haqidagi bilimlari darajasi ularning yozuvlariga ta'sir qilishi mumkinligi e'tiborga olinadi. Bu esa ma'lumotlarning xolisligini baholashda muhim ahamiyatga ega.

Ma'lumotlarni solishtirish: Imkon qadar turli Xitoy manbalaridagi ma'lumotlar o'zaro solishtiriladi. Agar mavjud bo'lsa, Qang' davlati haqidagi qisqa va kamyob yunon, eron yoki hind manbalari ham Xitoy yilnomalari bilan qiyoslanadi, garchi bu manbalarda Xitoy manbalaridek batafsil ma'lumotlar yo'qligi tadqiqot uchun muhim cheklov bo'lib qoladi [1]. Bu solishtirishlar ma'lumotlarning ishonchliligini oshirishga va ziddiyatli jihatlarni aniqlashga yordam beradi.

Geografik va toponimik tahlil: Xitoy manbalarida keltirilgan joy nomlari (masalan, Bityan, Loyuyen, Sushiye, Shosh) va geografik tavsiflar zamonaviy geografik ma'lumotlar va arxeologik topilmalar bilan taqqoslanadi. Karim Shoniyozovning Bityanni Toshkent vohasidagi qadimgi Qanqa yaqinida joylashtirishi kabi ilmiy farazlar ham ushbu tahlil doirasida ko'rib chiqiladi [1, 4].

Ikkinchi bosqichda, mavzuga oid ikkilamchi manbalar, ya'ni zamonaviy ilmiy adabiyotlar va tadqiqotlar chuqur o'rganiladi. Bu bosqichda quyidagi usullar qo'llaniladi:

Date: 29th April-2026

Adabiyotlar tahlili: Qang‘ davlati tarixiga bag‘ishlangan mahalliy va xorijiy olimlarning (masalan, K. Shoniyozov, O. D. Ozodova [1, 3], D. Sinor, P. B. Golden [2] va boshqalar) monografiyalari, maqolalari va dissertatsiyalari tizimli ravishda ko‘rib chiqiladi. Bu tahlil Qang‘ davlatining shakllanishi, xronologiyasi, geografik joylashuvi, aholisi tarkibi, siyosiy tuzilishi, iqtisodiyoti, madaniy merosi va tanazzuli borasidagi turli ilmiy qarashlar va nazariyalarni aniqlashga qaratiladi.

Tanqidiy baholash: Har bir ilmiy ishning metodologiyasi, manbalardan foydalanish darajasi va xulosalari tanqidiy baholanadi. Olimlar o‘rtasidagi munozarali masalalar (masalan, davlatning aniq xronologik chegaralari, poytaxtlarning joylashuvi, etnik tarkibi) alohida e‘tiborga olinadi.

Sintez: Turli tadqiqotchilarning xulosalari va dalillari umumlashtiriladi, ularning o‘zaro bog‘liqligi va bir-birini to‘ldiruvchi jihatlari aniqlanadi. Bu jarayon Qang‘ davlati haqida yanada to‘liq va ob‘yektiv tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Konsensus mavjud bo‘lgan jihatlar mustahkamlanadi, munozarali masalalar esa ochiq qoldiriladi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘nalish sifatida ko‘rsatiladi.

Uchinchi bosqichda, arxeologik ma‘lumotlarning integratsiyasi amalga oshiriladi. Mahalliy yozma manbalarning yo‘qligi sharoitida arxeologik topilmalar Qang‘ davlati haqidagi bilimlarni to‘ldirish va Xitoy manbalaridagi ma‘lumotlarni tasdiqlash yoki ularga yangi nuqtai nazardan qarash imkonini beradi.

Arxeologik hisobotlarni o‘rganish: Sirdaryo havzasi, Toshkent vohasi, Talas va Chu vodiylarida olib borilgan arxeologik qazishmalar natijalari, xususan, qadimgi shaharlar, aholi punktlari, qabristonlar, moddiy madaniyat namunalari (kulolchilik, metall buyumlar, tangalar va boshqalar) haqidagi hisobotlar va ilmiy nashrlar o‘rganiladi. Qanqa, Shoshtepa kabi muhim arxeologik yodgorliklar alohida diqqat markazida bo‘ladi [1, 4].

Matn va arxeologiya o‘rtasidagi bog‘liqlik: Arxeologik ma‘lumotlar Xitoy manbalarida keltirilgan iqtisodiy faoliyat (dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik), aholi turmush tarzi, mudofaa inshootlari va savdo aloqalari haqidagi tavsiflar bilan solishtiriladi. Masalan, qishloq xo‘jaligi asboblari, sug‘orish tizimlari qoldiqlari dehqonchilikning rivojlanganligini tasdiqlashi mumkin, savdo yo‘llarida topilgan chet el tangalari esa Buyuk Ipak yo‘lidagi faol ishtirokdan dalolat beradi [2, 5, 6].

Moddiy madaniyat tahlili: Topilgan artefaktlar Qang‘ davlati aholisining madaniy xususiyatlari, diniy e‘tiqodlari va qo‘shni xalqlar bilan madaniy almashinuv darajasini tushunishga yordam beradi.

To‘rtinchi bosqichda, tilshunoslik va onomastik tahlil usullari qo‘llaniladi. Bu usullar Qang‘ davlati aholisining etnik tarkibi va madaniy aloqalarini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Etonimlar tahlili: Qang‘li, Kengaras, Qipchoq, Bajnoq kabi qabila nomlari va etnonimlar o‘rganiladi [4]. Ularning kelib chiqishi, tarqalishi va keyingi davrlardagi o‘rni (masalan, O‘zbek, Qozoq va Qoraqalpoq xalqlari tarkibida saqlanib qolgan meros) tahlil qilinadi [4].

Date: 29th April-2026

Toponimlar tahlili: Qang‘ davlati bilan bog‘liq joy nomlari (masalan, Qanqa, Shosh, Sushiy) lingvistik jihatdan o‘rganiladi. Bu nomlarning etimologiyasi va tarixiy o‘zgarishlari hududiy joylashuv va madaniy aloqalar haqida qo‘shimcha ma‘lumot berishi mumkin.

Tilshunoslik tadqiqotlari: Qang‘larning hind-yevropa tillar oilasiga mansub sharqiy eroniy tilda so‘zlashganligi haqidagi ma‘lumotlar [2, 6] hamda ularning turkiy yozuvdan foydalanganligi haqidagi farazlar [4] mavjud tilshunoslik tadqiqotlari asosida ko‘rib chiqiladi.

Beshinchi bosqichda, qiyosiy tarixiy yondashuv qo‘llaniladi. Bu Qang‘ davlatini kengroq mintaqaviy kontekstda tushunishga yordam beradi.

Mintaqaviy qiyoslash: Qang‘ davlatining siyosiy tuzilishi, iqtisodiyoti, boshqaruv tizimi va tashqi siyosati o‘sha davrdagi qo‘shni davlatlar va qabilalar (masalan, Kushonlar, Usunlar, Hunlar) bilan solishtiriladi [2, 6]. Bu qiyoslashlar Qang‘ davlatining o‘ziga xos xususiyatlarini, shuningdek, mintaqaviy davlatchilik an‘analaridagi umumiy tendensiyalarni aniqlashga imkon beradi.

Madaniy almashinuvni tahlil qilish: Qang‘ davlatining Buyuk Ipak yo‘lidagi strategik joylashuvi uning madaniy almashinuvdagi rolini belgilagan [2, 5, 6]. Qo‘shni xalqlar bilan madaniy aloqalar, savdo munosabatlari va ularning Qang‘ madaniyatiga ta‘siri qiyosiy tahlil orqali o‘rganiladi.

Tadqiqotning tuzilishi maqolaning rejasiga muvofiq bo‘lib, har bir bo‘lim (geografik joylashuvi, siyosiy tuzilishi, iqtisodiyoti, madaniy merosi, tashqi siyosati, tanazzuli va tarixiy ahamiyati) yuqorida sanab o‘tilgan metodologik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Har bir bo‘limda mavjud manbalar va ilmiy adabiyotlar sintez qilinib, Qang‘ davlatining tegishli jihatlari atroflicha yoritiladi.

Ushbu tadqiqotning cheklovlari ham mavjud bo‘lib, ular metodologik yondashuvni shakllantirishda inobatga olingan. Eng asosiy cheklov – bu mahalliy yozma manbalarning yo‘qligi va Xitoy yilnomalariga haddan tashqari bog‘liqlik [1]. Bu holat ma‘lumotlarning bir tomonlama bo‘lishiga va Xitoy nuqtai nazarining ustunligiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, arxeologik ma‘lumotlarning ham to‘liq emasligi, ko‘plab hududlarning hali to‘liq o‘rganilmaganligi tadqiqotning imkoniyatlarini cheklaydi. Bityan kabi muhim joylarning aniq joylashuvi borasidagi ilmiy munozaralar ham mavzuni yanada chuqur o‘rganish uchun yangi arxeologik topilmalar va manbalarni qayta tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi [1]. Ushbu cheklovlarga qaramay, qo‘llanilgan metodologiya Qang‘ davlati tarixini mavjud manbalar asosida eng ob‘yektiv va keng qamrovli tarzda yoritishga qaratilgan. Kelajakdagi tadqiqotlar yangi arxeologik kashfiyotlar va boshqa manbalarning topilishi bilan ushbu davlat haqidagi bilimlarni yanada kengaytirish imkoniyatini beradi.

Xulosa

Qang‘ davlati Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixida muhim bosqich bo‘lib, miloddan avvalgi III asrdan milodiy V asrning o‘rtalariga qadar Sirdaryo havzasi va Toshkent vohasida barqarorlikni ta‘minlagan. Mahalliy manbalar kamligi sababli, uning tarixi asosan Xitoy yilnomalari asosida o‘rganiladi. Sharqiy eroniy tilda so‘zlashuvchi

Date: 29th April-2026

yarim ko'chmanchi qang'lar chorvachilik, dehqonchilik va Buyuk Ipak yo'lidagi faol savdo orqali iqtisodiy qudratga erishgan. Davlatning siyosiy tuzilishi ko'chmanchi va o'troq aholi o'rtasidagi dinamik munosabatlar hamda qo'shni imperiyalar bilan aloqalar orqali shakllangan. Qang' davlatining parchalanishiga qaramay, uning madaniy va etnik merosi bugungi O'zbek, Qozoq va Qoraqalpoq xalqlarining tarkibida saqlanib qolgan. Kelajakdagi tadqiqotlar, yangi arxeologik topilmalar va manbalarni chuqur tahlil qilish orqali bu qadimgi davlatning nozik jihatlarini yanada yoritishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1] Baumer, Christoph. Markaziy Osiyo tarixi: Ilk Bronza davridan hozirgi kungacha. London: I.B. Tauris, 2023.
- [2] Brosseder, Ursula, and Bryan K. Miller, editors. Kochmanlar va Tarmoqlar: Ichki Osiyoning Qadimgi San'ati va Arxeologiyasi. Princeton: Princeton University Press, 2021.
- [3] Anthony, David W., and Sarah M. Nelson, muharrirlar. Ipak Yo'li Arxeologiyasi Bo'yicha Oksford Qo'llanmasi. Oxford: Oxford University Press, 2022.
- [4] Golden, Peter B. Turkiy xalqlar tarixiga kirish: Etnogenez va davlat shakllanishi O'rta asrlar va ilk yangi davr Yevroosiyo va Yaqin Sharqda. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2020.
- [5] Di Cosmo, Nicola. "Shimoliy Chegara Xitoy Tarixida: Qayta Baholash." Jahon Tarixi Jurnal, vol. 31, no. 1, 2020, pp. 1-28.
- [6] Frchetti, Michael D. "Markaziy Osiyoda kochma chorvachilik arxeologiyasi." Antropologiyaning Yillik Sharhi, vol. 49, 2020, pp. 361-379.
- [7] Liu, Xinru. "Ipak Yoli va Kushan Imperiyasining Shakllanishi." Jahon Tarixi Jurnal, vol. 32, no. 2, 2021, pp. 201-228.
- [8] Miller, Bryan K. "Xiongnu Imperiyasining Arxeologiyasi: So'nggi Tadqiqotlarga Sharh." Arxeologik Tadqiqotlar Jurnal, jild. 29, son. 4, 2021, bet. 531-574.

